

Afrikadaky agdarlyşyklaryň aňyrsyndan Fransiýany gözläň

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Afrikadaky agdarlyşyklaryň aňyrsyndan Fransiýany gözläň

AFRIKADAKY AGDARLYŞYKLARYŇ AŇYRSYNDAN FRANSIÝANY GÖZLÄŇ

Fransiýa haýsydyr bir döwlet agdarylyşygynyň aňyrsynda bolsun ýa bolmasyn, tapawudy ýok – şol agdarylyşyklaryň köpüsinde güýçli formada çykyş edýän tarapdyr

Gabonda bolup geçen döwlet agdarylyşygy soňky döwürde agdarylyşklar tolkunynyň çäýkap taşlan Afrika materiginde täze ýara döretdi.

Soňky üç ýylyň içinde Merkezi we Günbatar Afrika sebitinde Sudan, Çad, Gwineýa, Burkina Faso, Mali, Niger, Gabon ýaly öňki fransuz koloniýalarynda sekiz döwlet agdarylyşygy bolup geçdi.

Adamlar Fransiýadan söz açýan bolsa, bu hökman agdarylyşyklary Fransiýanyň gurnaýandygyny aňlatmaýar. Emma Fransiýa haýsydyr bir döwlet agdarylyşygynyň aňyrsynda bolsun ýa bolmasyn, tapawudy ýok – şol agdarylyşyklaryň köpüsinde güýçli formada çykyş edýän tarapdyr.

Fransiýanyň nebit we dürli hili magdan kânlerinden arzan gök önümlerine çenli sebitiň baýlyklarynyň üstünde örän kân bähbidiniň ýatandygyny bilmeýän ýok.

Fransuz kolonializminiň ganyna siňen açgöz hüý-häsiýeti Afrika ýurtlary garaşsyzlyklaryny gazanansoňam olardan elini çekesi gelmedi.

Fransiýa bu ýurtlarda çagalary Fransiýada okaýan, işleýän, Pariže syýasy, medeni, ykdysady taýdan bakna syýasy gatlaklar dörettdi.

Şeýle gatlaklar öz ýurduna diňe ýolbaşçy wezipelerde oturmak

üçin gelyär we ömürleriniň köpüsini Fransiýada geçirip, ýurdy alysdan dolandyýar.

Yzda galan hökümdarlara seredenimizde, olaryň köpüsiniň Fransiýa bilen baglanyşyklydygyny we onuň goldawyndan peýdalanandygyny görmek mümkin. 1979-njy ýyldan bäri ýurdy dolanyp gelen (bir döwür taşlap gidip, yzyndan 1997-nji ýylda gaýdyp gelen we şindizem häkimiýet başynda oturan) Kongonyň prezidenti Denis Sassou Nguesso, 1979-njy ýyldan bäri Ekwator Gwineýasyny dolandyryp gelyän Theodore Obiang Onjima, 1982-nji ýyldan bäri Kameruny dolandyryp gelen Paul Babba, 2005-nji ýyldan bäri Togony dolandyryp gelen Faure Eýadema Gnassingbe dagyny aýdanlarymyza mysal görkezip bolar.

Geçen çarşenbe günü harby döwlet agdarlyşygynyň bolup geçen ýurdy Gabonda prezident Omar Bongonyň Bongolar maşgalasynyň soltanlygy ýurdy we halky 56 ýyllap dolandyrdy.

Omar Bongo aradan çykan badyna iki-üç günüň içinde saýlawlarda sesleriň 64,27%-ni alandygyny aýdan ogly Aly Bongo häkimiýet başyna geçdi.

Miras, monopoliýa, korrupsiýa hekaýatlaryndan uzakda galan prezident Aly Bongo bir döwür ysmaz boldy we saglygyny bejertmek üçin on dört aýlap ýurtda bolmady.

Has soňra Ýewropa bileleşiginiň (ÝB) we Afrika bileleşiginiň (AB) synçy toparlaryň talap edýän azatlyk we dogruçyllyk standartlaryndan mahrumdygyny aýdan saýlawlaryna gatnaşmak we üstünlik gazanmak üçin gaýdyp geldi.

Fransiýadan we halkara arenasyndan goldaw tapýan totalitar režimleriň galyndylarynyň edenini edip gezmegi halk köpçüliginiň degnasyna degdi we Fransiýa garşy gahar-gazap, duşmançylyk duýgularyny oýardy.

Hernäçe Afrikadaky agdarylyşyklaryň taryhy galyndy sistemalaryň taryhyndan az garaňky bolmasa-da, islendik afrika ýurdunda şindizem açgöz, halkyň isleg-arzuwlaryny aşsyk oýnan ýaly oýnap bilýän, korrumpirlenen ýolbaşçylardan halas bolmagyň ýeke-täk ýolunyň harby döwlet agdarylyşygydygyna halky ynandyryp bilýän ofiserler bar.

Edil öňki ýolbaşçylaryň häkimiýet başynda galmak üçin Fransiýa bilen gatnaşyklary güýçlendirmäge baryny-ýoguny sarp edişleri ýaly Malide, Burkina Fasoda, Nigerde we beýleki ýurtlarda bolup geçýän häzirkiki agdarylyşykçy režimlerem fransuz duşmanlygyna bolanja zadyny sarp edýär we giň gatlaklary özüne

çekýän, aldawa salýan populist pikirleri öňe sürýär.

Şol sebäp bilenem Russiýa ýaly başga ýurtlaram oýna goşuldy. Bu bolsa fransuz duşmanlygy ruhuny şeýle bir gylawlandyrdy welin, ezilen halklar döwlet agdarylyşyklarynyň tarapyny tutup edilýän çykyşlarda ellerine Russiýanyň baýdagyny we «Wagneriň» başlygy Ýewgeniý Prigožiniň (hamana ol halklaryň halasgäri ýaly) suratyny alyp çykdylar.

Fransiýa 2017-nji ýylda ýaş prezident Emmanuel Makrony saýlanda düýpli üýtgeşmeler bolup geçdi, yzyndan parlament saýlawlary ýetip geldi.

Täze ýüzler öňki syýasy gatlagyň 70%-ni aradan aýyrды. Emma bu üýtgeşmäniň Fransiýanyň daşary syýasatyna, öňki koloniýalary we agalyk ediji syýasy synp bilen gatnaşyklaryna ullaňan täsiri bolmady.

Fransiýa dünýädäki we Afrikadaky düýpli üýtgeşmeleri dogry okap bilmezliginiň we geleňsizliginiň netijesini indi alyp ýör.

Bu oňaýsyz ýagdaýy üýtgetmegiň birinji ädimi – Fransiýanyň halkyň isleg-arzuwlaryna we talaplaryna dogry düşünmekden, şeýle-de zalym ýolbaşçylary goldamagyny bes etmekden, Afrika halklary bilen gatnaşyklara üns bermekden we olaryň isleg-arzuwlaryna hormat goýmakdan geçýär.

Diňe şeýdilende bu üýtgeşme üýtgeşmäni harby döwlet agdarylyşyklaryndan başga-da ugur-ýoluny tapyp edip bolýandygyny aňlan Afrika köpçülikleýin aň-düşünje hereketi arkaly birleşip biler.

Институт Африки РАН

Коновалов И.П., Шубин Г.В.

Современная Африка

войны и оружие

kitapcy.ru

Fransiýanyň bu agdarylyşyklaryň köpüsinde onuň bilen bile ýa-da oňa garşy oýnaýan merkezi roly hakda aýdanlarymyza garamazdan el degmedik materikde agdarylyşyklara we durnuksyzlyga sebäp bolýan başga faktorlaram bar.

Bularyň arasynda, ýaňam aýdyşymyz ýaly häkimiýet başyndan gidesi gelmeýän açgöz harby liderleriň gara nebsi, şeýle-de demokratik özgerişleri agsadyan tire-taýpaçylyk, tireparazlyk, ildeşparazlyk we milletparazlyk ruhunyň häkimiýeti ýer alýar.

Edil arap azlykdan bolan prezident Muhammet Bazoumyň mälim demokratik proses arkaly Nigerde häkimiýet başyna gelende bolşy ýaly.

Ýöne bu, ýurtdaky beýleki käbir toparlary kanagatlandyrmady, şonuň üçinem döwlet agdarylyşyklaryny gurnadylar we yzyndan möhüm wezipelere köplenç öz taýpalaryndan bolan adamlary ýerleşdiler.

Afrika demokratiýanyň, jemgyýetçilik azatlyklarynyň, adalatyň, parahatçylygyň, agzybirligiň we sazlaşykly ösüşiň ýoluna girerden heniz ire meňzeýär, emma munuň başga ýoly bolmandygy üçin, eger halk gaýrata galsa amala aşyryp bolmajak zadam däl. Faýsal MUHAMMED SALIH.

Ýekşenbe, 03.09.2023 ý. Publisistika